

СУЧАСНИЙ СТАН ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ ТРУДОВОЇ АДАПТАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ

Макарова Світлана Зіновіївна,

здобувач вищої освіти факультету публічного управління,
соціальних та природничих наук, спеціальності 053 «Психологія»

КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти»

Науковий керівник: Чопик Леся Іванівна

ORCID ID: 0000-0001-8855-4734

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри психології

КЗВО «Вінницька академія безперервної освіти»

Україна

Актуальність теми, розробка її у науковій вітчизняній та зарубіжній літературі. Проблема людини, яка повернулася з війни, є надзвичайно актуальною для українського суспільства. Саме тому актуалізується проблема реабілітаційної діяльності, а нові умови ведення бойових дій вимагають від фахівців соціально-психологічних служб швидкого реагування на запити військовослужбовців – учасників бойових дій щодо організації і проведення комплексної соціально-психологічної адаптації. Реалії життя роблять значно актуальнішим питання формування і реалізації системи заходів, які призначені для військовослужбовців і ветеранів в умовах цивільного життя. Розробка ефективних науково-організаційних методів, покликаних забезпечити психологічний супровід адаптації ветеранів доволі вагома, тому що масштаби наслідків психотравм є дуже великими. Проблему професійної адаптації ветеранів піднімали дослідники в наступних напрямках: соціальні й медико-психологічні аспекти адаптації особистості, соціально-психологічні чинники адаптації військовослужбовців і ветеранів війни. Найпопулярнішими зарубіжними дослідженнями є праці С. Вільямс, Л. Калхуна, Д. Кишбог, Р. Лауфера, В.

Холла та ін. Водночас у працях вітчизняних науковців психологічні наслідки впливу бойового стресу на життєдіяльність ветеранів розглядали Р. Абдурахманов, О. Буковська, О. Блінов, Л. Вакуленко, А. Караян, О. Кокун, А. Кучер, Г. Ложін, Н. Матейчук, В. Осьодло, Н. Пророк, Ю. Сурмяк, Н. Тарабріна, О. Тополь, А. Чаплигін та ін. Відповідно, психологічні чинники впливу бойових дій на стан особового складу були проаналізовані у дослідженнях українських науковців О. Блінова, А. Бородія, В. Крайнюка, Є. Литвиновського, О. Макаревича, А. Романишина та ін. Соціально-психологічну адаптацію, її чинники й механізми вказані вчені досліджували в різних аспектах, враховуючи значущість проблеми, специфіку адаптації в звичайних умовах, обстановці стресу, ситуації життєвої кризи та особливих умовах військової служби. Також вони розглядали адаптацію людини, зокрема й соціально-психологічну адаптацію військових, яких скорочували при реформуванні війська, і тих, хто брав участь у воєнних конфліктах.

Організація реабілітаційної діяльності з військовослужбовцями стала об'єктом дослідження в дисертаційних роботах. Ю. Бриндіков вивчав теорію та практику реабілітації військовослужбовців учасників бойових дій в системі соціальних служб, В. Горлинський – систему соціально-моральної регуляції у ЗСУ, В. Лєсков – соціально-психологічні аспекти реабілітації військовослужбовців з районів військових конфліктів, Є. Потапчук – питання організації психологічної реабілітації в сім'ях військовослужбовців, Ю. Ширококов – питання реінтеграції колишніх військовополонених до умов мирного життя.

Мета статті: дослідити соціально-психологічну адаптацію ветеранів війни до цивільного життя в Україні, проаналізувати проблеми, з якими вони стикаються, та запропонувати ефективні методи реабілітації. Окремо розглядаються міжнародні практики підтримки ветеранів та шляхи вдосконалення державної політики в цій сфері.

Виклад основного матеріалу. Далеко не кожен громадянин, зокрема військовослужбовець, витримує екстремальні умови безболісно для свого психічного і фізичного здоров'я. Людині важко звикнути до війни та небезпек і поневірянь, пов'язаних з нею, а також до іншої шкали життєвих цінностей і пріоритетів. Перебуваючи під інтенсивним впливом психотравмуючих (економічних, політичних, соціальних, воєнних, інформаційно-психологічних) чинників учасники бойових дій можуть отримати розлади психіки різного ступеня важкості, що зумовлює часткову чи повну втрату дієздатності (боездатності), психічного чи фізичного здоров'я. Проте повернутися до спокійного, мирного існування людині, що провела на фронті хоча б декілька тижнів, теж складно. Зворотній процес переформатування психіки протікає так само болісно і інколи затягується на довгі роки. У багатьох людей, які брали участь у бойових діях, розвивається посттравматичний стресовий розлад (ПТСР). Він і є психічним розладом, який може розвиватися після травматичних подій, які представляють загрозу для людини чи життя або фізичної недоторканності інших осіб, й викликає відчуття сильного страху, безпорадності або жаху.

Дані щодо поширеності і захворюваності на ПТСР в Україні за офіційними даними МОЗ наразі відсутні. Доступні дані щодо поширеності й захворюваності на ПТСР переважно ґрунтуються на результатах масштабних епідеміологічних досліджень, проведених в США і Австралії на вибірці дорослих осіб. Частка осіб з ПТСР складає 10–15% серед тих, хто потрапив під вплив травматичних подій. Зокрема, у США серед чоловіків-ветеранів таких було виявлено 15%, а серед жінок – 9% [1, с. 25].

За результатами досліджень, серед звільнених з військової служби за контрактом переважну більшість складають особи віком до 45 років, на утриманні яких перебувають сім'ї. На сучасному ринку праці, де зростає кількість безробітних, вони змушені конкурувати з фахівцями, що мають схожі характеристики за освітою та професійною кваліфікацією. За таких

умов гостро постають проблеми: соціальної і психологічної адаптації в суспільстві; матеріального і фінансового забезпечення звільнених у запас; невідповідності військової професії потребам сучасного ринку праці, чи зниження професійних навичок серед професій, отриманих для цивільного життя; наявності ПТСР після перебування в бойових умовах та необхідності психологічної реабілітації; наявності поранень або набутих професійних хвороб і необхідності медико-психологічної реабілітації. На перший план виходить питання побудови на державному рівні ефективної моделі організації соціально-психологічної адаптації ветеранів війни до мирного життя. Потребує більш системного і послідовного вивчення крізь призму психологічної науки дослідження проблем надання соціальної, психологічної та медичної допомоги УБД і особливо тим, хто отримав бойові поранення та каліцтва.

Вчені стверджують, що досвід зарубіжних країн з ефективною системою психореабілітації й психологічної реадaptaції ветеранів війни переконує в необхідності впровадження його в Україні. США і Хорватія довели ефективність створення для ветеранів війни спеціалізованих реабілітаційних центрів, зокрема центрів подолання наслідків психологічних травм. Також заслуговує на увагу досвід співпраці Ізраїльської асоціації травми – об'єднання громадських професійних організацій, завдяки якій ефективно функціонує національна мережа центрів забезпечення стресостійкості населення, що спроможна надавати системну психосоціальну підтримку особам, яким необхідна невідкладна психологічна допомога, а також послуги психотерапії й психологічної реабілітації [3, с. 68].

Трудовою адаптацією є соціальний процес освоєння особистістю нової трудової ситуації, в якому і людина, і трудове середовище чинять значний вплив один на одного і виступають при цьому адаптивно-приспосованими системами. Соціально-психологічною адаптацією є процес

набуття особистістю певного статусу та оволодіння певними соціально-психологічними рольовими функціями. Більшість ветеранів війни потребують комплексної соціально-психологічної реабілітації та соціальної підтримки, що допоможе їм контролювати психоемоційний стан і самостійно знаходити вихід з ПТСР. Кожному УБД у мирний час важливо відчувати високий рівень особистісної самореалізації. Соціально-психологічна адаптація ветеранів війни до умов мирного життя передбачає активацію психологічних ресурсів особистості, самореалізацію в професійній діяльності, розширення кругозору, збагачення світогляду, вирішення екзистенційних проблем і активну соціалізацію [5, с. 64].

Досвід з відновлення ветеранів війни слід використовувати на всіх рівнях проведення реабілітації; організувати роботу з соціально-психологічної адаптації ветеранів війни до умов мирного життя, що повинна відповідати сучасним вимогам; посилити наукову розробленість проблеми соціально-психологічної адаптації ветеранів війни до цивільного життя, розширювати та вдосконалювати категоріальну базу науки в цій сфері. Також необхідна розробка й апробація унікальних державних, регіональних, місцевих програм і створення цільових фондів з активним залученням наукового потенціалу України та провідних іноземних вчених.

Висновки. Процес соціально-психологічної адаптації ветеранів війни до цивільного життя – це вагома державна справа, яка вимагає індивідуального підходу до кожного учасника бойових дій. Вивчення питання трудової адаптації ветеранів війни є важливим та актуальним завданням сьогоденності, адже проблема адаптації до нової соціальної ситуації, статусу та ін., позначається не лише на самопочутті людини, але й взаєминах, поведінці й особистісному становленні в цілому. Слід зазначити, що способи ведення війни змінюються, що також впливає на характер травматичних подій та їх негативні наслідки для психіки людини. Саме тому

тема реабілітації та адаптації ветеранів війни потребує подальшого дослідження та постійного вдосконалення методів роботи з ними.

Список використаної літератури

1. Кондрюкова В. В. Соціально-психологічна адаптація військовослужбовців силових структур, звільнених у запас: навч.-метод. посібн. Київ : Гнозис, 2013. 116 с.
2. Красильщиков А. Л. Соціальна адаптація звільнених у запас військовослужбовців (проблеми та досвід їх вирішення в Україні та зарубіжних країнах). Демографія та соціальна економіка. 2005. № 2. С. 117–125.
3. Кучеренко С. М, Хоменко Н. М. Організаційні особливості соціально-психологічної адаптації військовослужбовців, які брали участь у бойових діях, до умов мирного життя. Проблеми екстремальної та кризової психології. 2017. Вип. 21. С. 66–74.
4. Проблеми професійної та соціальної адаптації офіцерів, звільнених з військової служби у зв'язку зі скороченням Збройних Сил України: аналіт. звіт за результатами соціолог. дослідж. Київ, 2004. 86 с.
5. Осьодло В. І., Хміляр О. Ф. Психологічна допомога військовослужбовцям: досвід армії Ізраїлю. Військова психологія у вимірах війни і миру: проблеми, досвід, перспективи: мат. Всеукр. наук.-практ. конф. з між нар. участю. Київ: КНУ ім. Тараса Шевченка, 2016. С. 63–65.